

IN MEMORIAM

Manuel Ardit (1941-2013)

Història, mestratge i compromís

per Vicent Olmos

La historiografia és alguna cosa més que la reconstrucció asèptica i «tècnica» del passat, a pesar que també és això [...], consisteix a formular preguntes al passat des de les preocupacions presents i amb projecció de futur.

MANUEL ARDIT, «Epilèg» a *Heretgies, revoltes i sermons. Tres assaigs d'història cultural*, de Joan Fuster (Afers, Catarroja i Barcelona, 2008, p. 225).

El passat 8 de desembre, a 72 anys, va morir a València, la ciutat on havia nascut el 1941, l'historiador Manuel Ardit Lucas. Als diaris dels dos o tres dies següents es van publicar, cosa inevitable, alguns articles rememorant la seua figura, la majoria escrits apressadament. Miraven de glossar l'historiador i l'amic desaparegut tan sobtadament. Manuel Ardit, a més d'un gran intel·lectual, fou un valencianista de pedra picada i forma part d'aquella generació irrepetible d'historiadors —i no només d'historiadors— que va arribar a la Universitat als anys seixanta del segle passat i que van protagonitzar en primera línia —política i intel·lectual— la lluita contra el règim totalitari del general Franco i per la recuperació de la consciència nacional dels valencians... Va pertànyer a aquell grup de joves universitaris ben formats que havia demanat Joan Fuster, a qui ells (Manuel Ardit, Sebastià Garcia Martínez, Alfons Cucó, Joan Francesc Mira, Lluís Vicent Aracil, Vicent Àlvarez, Josep Lluís Blasco, Vicent Pitarch, Josep Vicent Marqués, Eliseu Climent, José Manuel Mayer, Raimon i tants altres) posaren cara i ulls. Molts havien estat companys ja des de l'ensenyament primari i el batxillerat, cursats al Col·legi dels Jesuïtes de València, on el català era un idioma viu i prestigiat per algun professor que havia vingut de Catalunya. Historiador i compromès, doncs, amb la lluita contra el franquisme i amb la recuperació de la dignitat i de la memòria nacional dels valencians.

He volgut començar per ací, per aquest vessant de la personalitat i de la vida de Manuel Ardit, perquè als «precipitats» perfils publicats els dies posteriors a la seua mort és l'aspecte que menys s'ha remarcat, tot i que en molts casos s'hi insinuava. I també perquè potser *L'Espill*, la revista fundada per Joan Fuster el 1979, és el millor lloc per començar reivindicant aquesta faceta de Manuel Ardit. Una faceta que ens permet conèixer, no només el seu posicionament polític, alineat sempre i des de ben jove en les files del valencianisme —del catalanisme— i de l'antifranquisme, sinó perquè sense aquest vessant, ho mirem com ho mirem, no podríem entendre la figura de Manuel Ardit: de l'Ardit historiador, de l'Ardit docent, de l'Ardit ciutadà...

Manuel Ardit ingressà com a alumne de Dret en la Universitat de València el curs 1957-1958, uns estudis —els de dret— que, a partir del curs següent, compaginà amb els de Filosofia i Lletres. Com em va confessar més d'una vegada, hauria volgut convertir-se en arqueòleg, especialment per la influència de Miquel Tarradell, que en aquells anys impartia classes a València. Tarradell era un estimable professor i un home compromès amb el catalanisme, bon amic de Joan Fuster. Com també ho fou Joan Reglà, un altre historiador, aquest empordanès, alumne de Jaume Vicens Vives, que impartí classes d'Història Moderna al casalot del carrer de la Nau. Tarradell i Reglà van ser professors d'Ardit, com Emili Giralt, José María Jover, l'Antonio Ubieto que encara no havia caigut en el biaix antivalencianista, o el geògraf Antoni López Gómez, sense oblidar Joan Fuster que, des de fora de la Universitat, esdevingué per a molts joves d'aquella generació i de les posteriors un mestre que va «inspirar» unes quantes tesis de les que es van elaborar i llegir en aquella època a la Facultat de Lletres de València i que, més tard o més d'hora, es convertiren en llibres liminars per al coneixement de moltes parcel·les de la història valenciana, com ara el d'Alfons Cucó, *El valencianisme polític, 1874-1936* (Lavínia, València, 1971, reeditat per mi a Afers en versió íntegra, no escurçada per la censura com ho havia estat el 1999) o el de Manuel Ardit, *Revolución liberal y revuelta campesina* (Ariel, Barcelona, 1977).

Per avaluar l'Ardit historiador només cal resseguir la seua obra extensa i diversa, d'una part de la qual n'he estat editor, tant a l'editorial Afers com a Publicacions de la Universitat de València (PUV). Fou autor o coautor de més d'una vintena de llibres que van des d'*Els valencians de les Corts de Cadis* (Rafael Dalmau, Barcelona, 1968) i l'esmentat *Revolución liberal y revuelta campesina. Un ensayo sobre la desintegración del régimen feudal en el País Valenciano (1793-1840)*, productes de la seua tesi doctoral —precisament una de les suggerides per Joan Fuster—, fins a obres tan importants com ara *La Inquisició al País Valencia* (Tres i Quatre, València, 1970), *Els homes i la terra al País Valencià (segles XVI-XVII)* (2 vols., Curial, Barcelona, 1993), *Creixement econòmic i conflicte social. La foia de Llombai entre els segles XIII i XIX* (Afers, Catarroja i Barcelona, 2004), *El País Valencià en el cens d'Aranda (1768)* (Universitat de València i Universitat Jaume I, València i Castelló, 2001), aquesta vegada en col·laboració amb Miquel Àngel Badenes i Joan Seraff Bernat, o les seues aportacions al volum quart de la *Història del País Valencià* (Edicions 62, Barcelona, 1990), que va dirigir; a la *Història dels Països Catalans. De 1714 a 1975* (Edhasa, Barcelona, 1980), juntament

amb Albert Balcells, Núria Sales, Josep Maria Salrach i Eulàlia Duran; o el volum tercer de la *Història agrària dels Països Catalans* (Fundació Catalana per a la Recerca i Universitat de Barcelona, 2008), dirigida per Emili Giralt. Els seus llibres, articles en revistes més o menys especialitzades, capítols de llibres, pròlegs, comunicacions i ponències en congressos són innombrables i no és ací el lloc on fer-ne la relació exhaustiva.

En tot cas, cal constatar que van de la història agrària i la història social a la demografia i els estudis sobre historiografia o la història local i la microhistòria; o de l'estudi del feudalisme i de les Corts liberals i la revolució burgesa als treballs sobre la Inquisició, passant per les aportacions sobre l'expulsió dels moriscos o l'erasmisme, sense deixar de banda els seus darrers projectes. Un que preparava amb Telesforo Hernández: l'estudi amb tota mena de detalls de les activitats comercials i polítiques, així com de la provenença de la fortuna de la família Bertran de Lis, i un altre que portava endavant conjuntament amb Enric Guinot: l'edició i estudi global de les cartes de població del País Valencià. Els dos treballs estaven encara en fase de recopilació de material i, per tant, no podran comptar amb l'aportació final d'Ardit. Tot plegat, doncs, un corpus impressionant, imprescindible...

Un bon exemple de la importància de la història agrària, un dels temes recurrents en la seua obra i sobre el qual ha deixat moltes i magnífiques pàgines escrites, el portà a crear, junt amb José Manuel Pérez García —no gaire estimat al Departament d'Història Moderna, tot siga dit— el Seminari d'Història Agrària, l'únic realment «vertical» que hi ha hagut a la Facultat de Geografia i Història de la Universitat de València. Abraçava de la història medieval a la contemporània, passant per la moderna i la geografia i hi assistien regularment, entre altres, Vicenç Maria Rosselló, Pedro Ruiz Torres, Joan Mateu, Salvador Calatayud, Telesforo Hernández, Ferran Garcia-Oliver, Antoni Furió... Fou una iniciativa important que, dissortadament, no va tenir continuïtat. Em consta que Manuel Ardit hi dedicà molts esforços.

El 1994, el rector Pedro Ruiz Torres el nomenà director de Publicacions de la Universitat de València. Fins al 1997, any en què el va substituir Antoni Furió, portà endavant diverses iniciatives. Ací només en destacaré un parell: l'inici de dues col·leccions: la d'«Història» (1998) i «El món de les nacions» (1997), aquesta última coeditada amb Afers que, amb un consell assessor format per Manuel Ardit, Joan Francesc Mira, Alfons Cucó, Gustau Muñoz, Antoni Furió, Agustí Colomines i jo mateix, ha aconseguit situar-se com a referent dels estudis sobre les qüestions nacionals i identitàries.

La seua inquietud intel·lectual i potser les meues «pressions» el portaren a traduir algunes obres que vaig editar a PUV, com ara la biografia de Marc Bloch de Carole Fink (*Marc Bloch. Una vida para la historia*, 2004) i dos excel·lents llibres de l'historiador irlandès i bon amic James Casey, el qual ha fet esplèndides aportacions a la història moderna valenciana i espanyola (*España en la Edad Moderna*, 2001, i *Familia, poder y comunidad en la España Moderna*, 2009).

A partir del 1987, Manuel Ardit va començar a dirigir la revista *Afers. Fulls de recerca i pensament*, que havíem posat en marxa el 1985 a Catarroja uns quants joves historiadors (Cristòfor Aguado, Joan Iborra, Antoni López, Vicent Olmos i Josep Sargues) sota la direc-

ció d'un altre malaguanyat amic, Sebastià Garcia Martínez (Villena 1942-València 1986), i de la qual sóc l'editor i cap de redacció. Han estat, doncs, gairebé trenta anys de treball en comú i no cal explicar, ara i ací, la quantitat d'hores i de converses mantingudes per preparar els números i per discutir sobre els articles a publicar o que no es publicarien. Em parlava sobre els estudis de dret i d'història, que va simultaniejar d'amagat del seu pare, que pensava que només estudiava lleis i es negava en rodó que estudiés una altra cosa. O sobre l'època d'estudiant als jesuïtes i a la Universitat, els amics i els professors, l'activisme durant aquells anys, que anava de la participació en l'elaboració de les revistes *Diàleg* i *Concret*, o la col·laboració en una altra —*Identity Magazine*— que feia veure que es publicava a Boston, Massachusetts, i que en realitat s'editava a València de la mà de Thomas Glick i altres, amb diners del govern nord-americà, a la «militància» en l'Agrupació Democràtica d'Estudiants Valencians i en la fundació del Partit Socialista Valencià, el 1962. O de com havia arribat a moltes conclusions sobre la història en general i sobre la dels valencians i catalans en concret, o de com havia revisat algunes de les seues propostes per convenir-ne unes altres a la llum de les noves investigacions. O sobre els historiadors que més l'havien influït, bé com a professors seus (Miquel Tarradell, Joan Reglà, José María Jover, Emili Giralt, etc.), bé a través de la seua obra (Pierre Vilar, Marc Bloch, o els britànics de la «social history», com ara Christopher Hill o Rodney Hilton)... O de la seua faceta musical (Ardit tocava esplèndidament la guitarra), com a membre del grup Els Escolans, juntament amb el seu amic Alfons Cucó: «a Catalunya hi havia els Setze Jutges i nosaltres no érem més que els escolanets de la Nova Cançó al País Valencià», em deia de vegades explicant-me aquells anys irrepetibles. O encara, dels viatges a Barcelona i de les iniciatives de la Secció Històrica-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans, de la qual formava part des del 1992.

La mort de Sebastià Garcia Martínez i el nomenament d'Ardit com a director d'*Afers* em porta inevitablement —perquè no ho vull evitar— a comentar un fet sabut però que, sovint, no s'ha explicat massa, i que té molt a veure amb la seua biografia: la d'un esplèndid investigador, amb una obra impressionant, i un professor dels bons, estimadíssim pels seus alumnes, tant dels instituts d'ensenyament mitjà on va impartir classes (Onda i Carlet) com del Col·legi Universitari de Castelló, de la UNED de Vila-real o de la Universitat de València. Sóc del parer —i ho havia parlat amb ell més d'una vegada— que una part de la comunitat universitària no el tractà com ho hauria d'haver fet si atenem a la seua vàlua com a historiador. Els únics suports de la Facultat de Geografia i Història —que alguns n'hi va haver— vingueren de fora del seu departament. Li va costar un autèntic calvari —i no exagere— aconseguir finalment, el 1987, guanyar la plaça de professor titular d'Història Moderna, no sense l'oposició acarnissada d'alguns antics companys que feren mans i mànigues per evitar la seua entrada a la Universitat. Una negativa incomprensible si no és per l'intent d'imposar l'entrada de nous membres al departament o per la mediocritat dels qui es van oposar a reconèixer els seus indiscutibles mèrits com a investigador i com a docent, que ja venien de lluny. Haurien d'haver donat suport a la seua entrada com a professor del Departament d'Història Moderna per diversos motius: per haver estat col·legues i haver

coincidit en els anys de carrera, per haver format part del seminari dels dijous que tenia lloc quan Reglà era el seu professor, o, posteriorment, del grup que s'havia consolidat al voltant de la figura de Sebastià Garcia Martínez, però sobretot perquè eren coneixedors de la seua indiscutible vàlua i malgrat això li la van voler negar.

La revista *Afers* dedicà un volum doble, el III:5/6 (1987), a Sebastià Garcia Martínez, que havia mort el 1986, i fou en aquell número que Ardit comença a dirigir-la. Hi va haver moltes col·laboracions, però també moltes absències, que en els casos més assenyalats coincidien amb els qui es negaven a la seua entrada com a professor de la Universitat de València. Ardit en donava una pista a la presentació que li tocà redactar en aquell volum d'homenatge com a nou director de la revista. Acabava el seu escrit dient: «potser el lector avisat s'adonarà d'algunes absències significatives. Les petites misèries de la nostra vida universitària en són la causa. Els qui confonen la fidelitat amb l'obediència no han volgut barrejar els seus noms amb el qui vos adreça aquestes paraules. Em sembla una molt mala manera d'homenatjar un home que va fer de la tolerància l'eix de la seua conducta. No ens preocupa gaire, però, als qui hem volgut i pogut participar-hi. Considerem més important continuar la feina començada».

I tant que la va continuar, fins al darrer dia de la seua massa curta vida... Més d'una vintena de llibres i un centenar d'articles en són bona mostra del gran historiador i del gran treballador que fou Manuel Ardit... Del magnífic professor estimat pels seus alumnes i del «militant» per les llibertats de la gent i del País Valencià. Valencianista i antifranquista compromès que solia repetir —i que havia escrit alguna vegada— una màxima que l'havia acompanyat tot al llarg de la seua intensa carrera (a la *laudatio* que li va dedicar Telesforo Hernández en l'acte de la seua jubilació a l'aula Joan Fuster de la Facultat d'Història de la Universitat de València, hi consta): «la missió de l'historiador respecte del seu país no és anar desgranant lloances sinó la d'intentar comprendre'l».

I per damunt de tot, com ho fou el primer director d'*Afers*, Sebastià Garcia Martínez, Manuel Ardit fou per a mi un mestre i un excel·lent amic... □

Vicent Olmos, historiador i editor a *Afers* i a Publicacions de la Universitat de València, és fundador i cap del consell de redacció de la revista *Afers*, que ha dirigit Manuel Ardit des de l'any 1987.